

**Методичні рекомендації
щодо навчання змісту предмета «Географія»
у 2022-2023 навчальному році**

У 2022-2023 навчальному році освітній процес з географії має здійснюватися з урахуванням ситуації, пов'язаної з військовою агресією Російської Федерації в Україні, можливим поширенням коронавірусної інфекції COVID-19, що, у свою чергу, потребує від учителів активізації пошуку інноваційних форм і способів здійснення освітньої діяльності, які відповідають вимогам часу.

Звертаємо увагу, що, з метою вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у закладах освіти щоденно о 9 годині 00 хвилин варто проводити хвилину мовчання [8].

З метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби рекомендуємо всім учасникам освітнього процесу дотримуватися протиепідеміологічних вимог у закладах загальної середньої освіти під час карантину (Постанова Міністерства охорони здоров'я від 06.09.2021 № 10 «Про затвердження протиепідеміологічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) [7].

Наголошуємо, що нині, важливою вимогою організації освітнього процесу з географії є ефективне використання вчителем у роботі з учнями можливостей комп'ютерних технологій, уміння надихати, мотивувати учнів, підтримувати психологічно.

Основною формою здійснення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти залишається урок. В умовах воєнного стану, карантинних обмежень, сучасний урок – це, перш за все, урок, що проводиться в дистанційному режимі та відповідає інтересам дитини, її батьків, суспільства.

Проведення уроків учитель може здійснювати в синхронному й асинхронному режимах з використанням електронних освітніх платформ (Google, Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші).

За умови дистанційного навчання варто використовувати відповідні засоби відеозв'язку та освітніх інтернет-платформ і сайтів, з якими педагоги та учні добре обізнані.

Сучасні можливості більшості таких засобів дозволяють організувати результативну пошукову й дослідницьку діяльність учнів, застосувати якісні відео-фрагменти про об'єкти, процеси і явища, що вивчаються, ігрові форми навчання, тестову онлайн-перевірку здобутих результатів.

Варто зазначити, що ефективною дистанційною моделлю навчання є модель «віртуальний перевернутий клас».

Під час використання такої моделі вчителю варто запропонувати учням новий навчальний матеріал для ознайомлення та самостійного вивчення дистанційно, у режимі офлайн, надати алгоритм виконання практичних завдань, забезпечити консультивання, за потреби об'єднати учнів у групи для проведення дослідження тощо, у подальшому в режимі онлайн – з'ясувати ступінь оволодіння учнями знаннями та вміннями шляхом обговорення актуальних питань з вивчення запропонованої теми уроку та проведення тестування.

Спрямування цивілізаційного вектору України на інтеграцію в єдиний європейський освітній простір вплинуло на модернізацію змісту освіти, упровадження нових підходів до формування освітніх та навчальних програм, пов'язаних з компетентісно орієнтованим навчанням.

З огляду на зазначене, навчальна програма з географії орієнтована на формування в учнів предметних і ключових компетентностей, що визначає прикладний характер змісту географічної освіти.

У 2022-2023 навчальному році в 6-9 класах навчальний предмет «Географія» буде вивчатись за навчальними програмами, що укладено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392) (<https://numl.org/.649781>) та вимог Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) [5].

Навчальну програму з географії затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [1].

У програмі з географії для 6-9 класів зазначено, що основне завдання сучасної школи полягає в ретельному доборі навчального матеріалу за принципом життєвої доцільності й функціональності, в активізації ролі самостійного навчання.

Саме тому зміст навчального матеріалу з географії визначається з огляду на потреби особистості в повсякденному житті та майбутній професійній діяльності.

Програма курсу в 6-8 класах розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), у 9 класі – 52 години (1,5 години на тиждень).

Запропонований розподіл годин за розділами і темами у програмах курсів географії є орієнтовним. Резервну частину навчального часу учитель може використати на свій розсуд для вивчення або повторення певного навчального матеріалу з урахуванням здібностей та навчальних можливостей учнів конкретного класу або для тематичного оцінювання (уроків систематизації та узагальнення) (<https://numl.org/.896961>).

Учні 10 класів продовжать вивчення географії на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень) та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень). Учні 11 класу вивчатимуть географію на рівні стандарту

(35 годин, 1 година на тиждень) та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) (<https://numl.org/.107961>).

Учні 10 класу («Географія: регіони та країни») та 11 класу («Географічний простір Землі») вивчатимуть географію за навчальними програмами з географії, що затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» [4].

Кількість годин на вивчення програмного матеріалу за темами курсів 10-11 класів як на рівні стандарту, так і профільному, є орієнтовною. У межах визначеного навчального часу вчитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами і розділами, використати години резервного часу з метою поглибленого вивчення окремих тем, проведення уроків узагальнення і систематизації знань (<https://numl.org/.668471>).

Варто зазначити, що зміст шкільної географічної освіти формує в учнів основи географічного простору на місцевому, регіональному і глобальному рівнях, а також уміння правильно орієнтуватися в просторі. А отже, вивчення шкільної географії має важливе значення для виховання майбутнього громадянина.

Важливим завданням учителя географії є запровадження в освітній процес компетентнісного підходу.

Програмою з географії (6-11 класи) передбачено виконання практичних робіт. Практичні роботи спрямовано на відпрацювання вмій і навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; здійснення порівняльного аналізу; розв'язування географічних, екологічних, економічних задач; виявлення зв'язків природи і суспільства.

Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Для учнів старшої школи, що вивчають географію на профільному рівні, учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі (<https://numl.org/.887961>).

Тривалість практичних робіт учитель установлює залежно від ступеня складності, кількості завдань та специфіки відповідної теми.

Зауважуємо, що адаптувати освітній процес до реальних життєвих ситуацій допоможе залучення учнів до виконання досліджень, тематика яких може бути як змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми, так і запропонована ним на вимоги часу.

При виборі теми дослідження рекомендуємо враховувати регіональні особливості, наявне навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення.

Дослідження передбачають самостійну роботу учнів, час для їх виконання є позанавчальний. Пропонуємо виконувати їх у вигляді міні-проектів, презентацій, есе, усних повідомлень, схем-маршрутів, карт, рефератів, описання об'єктів тощо.

Протягом навчального року учень, за бажанням, може обрати 1-2 дослідження із запропонованої тематики та виконати його індивідуально

або в групі. У подальшому результати дослідження презентуються учнями та оцінюються вчителем (<https://numl.org/.587961>).

Залучення учнів до виконання досліджень є нині актуальним, особливо в старших класах, для розуміння ними політичних та економічних подій у сучасному світі, формування в них громадянської компетентності.

Так, вивчаючи тему «Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі» в 10 класі, учням можна запропонувати здійснити міні-дослідження «Спрогнозуйте позитивні риси та ризики вступу України до ЄС»; у ході опанування теми «Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі» – міні-дослідження – «Чи існує пряма залежність між наявними природними ресурсами та рівнем розвитку окремих країн Європи. Поясніть свою відповідь, використовуючи конкретні приклади».

Під час вивчення теми «Політична географія та геополітика» в 11 класі, учнів доречно долучити до проведення міні-дослідження щодо пошуку прикладів застосування різновидів «сили» (економічної, мілітарної, «м'якої») у геополітичних протистояннях, що мають місце в сучасності.

Наголошуємо, що, за умови проведення уроків географії в дистанційному форматі, серед засобів навчання особливу роль відіграють підручники з географії, усі структурні блоки яких підпорядковані формуванню в учнів ключових та предметних компетентностей.

Електронні версії підручників розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://numl.org/.868471> [3].

Завдання, що містяться в різних рубриках підручників («Працюємо в групах», «Дослідження», «Практичні завдання», «Поміркуйте», «Набуваємо практичних навичок», «Працюємо самостійно») спонукають учнів до активної діяльності, що формує вміння застосовувати здобуті знання на практиці, сприяють колективній діяльності та самоосвіті.

Підручники також містять додаткові джерела інформації у вигляді значної кількості посилань на матеріали мережі Інтернет.

З метою визначення відповідності результатів навчальної діяльності учнів вимогам Державного стандарту базової і повної загальної освіти та навчальної програми, учителями має здійснюватися обов'язкове їх оцінювання.

Основними видами оцінювання є поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0371290-08#Text>).

Беручи до уваги поступове впровадження Концепції «Нова українська школа», рекомендуємо вчителям ознайомитися із наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» та впроваджувати елементи формувального оцінювання, що є важливим засобом підтримки учнів у навчанні.

Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника

спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо).

Оцінювання результатів навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 11.05.2011 за № 566/1934) (<https://numl.org/.188471>) та наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (<http://surl.li/coqns>).

За нинішніх обставин важливим результатом навчання учнів є формування в них умінь практично діяти, застосовувати отримані знання, навички в життєвих ситуаціях.

Особливого значення наразі набуває робота з формування в учнів критичного мислення, здатності логічно обґрунтовувати позицію, творчості, ініціативності, уміння конструктивно керувати емоціями.

При цьому вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, ураховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних очікуваних результатів, зазначених у навчальних програмах курсів з географії.

Підкреслюємо, що важливим засобом формування, перевірки та оцінювання рівня сформованості предметних географічних компетентностей є застосування компетентісно орієнтованих завдань, серед яких, здебільшого практико-орієнтованими є ті, що пов'язані з картографічною основою.

Систематичне застосування компетентісно орієнтованих завдань під час виконання тематичного та підсумкового контролю сприяє підвищенню ефективності процесу вивчення географії.

При цьому наголошуємо, що важливу частину змісту географічної освіти становлять картографічні знання та вміння, що входять до складу загальнокультурних компетентностей. Це посилює вимоги щодо організації роботи з географічною картою.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану знання картографії, що є теоретичною основою військової топографії, набувають особливого значення.

Навчально-методичне забезпечення, необхідне для вивчення географії, розміщено в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням: <https://numl.org/.908961>, що постійно оновлюється [6].

З метою організації дистанційного та змішаного навчання для учнів 6-11 класів рекомендуємо ознайомитися з матеріалами, що розміщено на платформі Всеукраїнської школи онлайн (<https://numl.org/.369961>).

Пропонуємо також скористатися методичними матеріалами, що розміщено на сайті комунального закладу «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»:

- дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності (методичні рекомендації) – <https://numl.org/.218961> [2];

- методичні рекомендації щодо дистанційного навчання з географії – <https://numl.org/.197961>;

- учителю географії – на допомогу в організації процесу навчання учнів під час карантинних заходів – <https://numl.org/.897961>;

- організація та проведення дистанційних уроків з географії та економіки – <https://numl.org/.208961>;

- приклад конспекту уроку формування нових знань з географії в умовах дистанційного навчання – <https://numl.org/.308961>;

- перелік веб-сайтів з географії Всеукраїнської школи онлайн – <https://numl.org/.929471>;

- діагностування навчальних досягнень учнів з курсу «Загальна географія» на основі 6-рівневої таксономії Б. Блума – <https://numl.org/.229471>;

- тестові завдання різних типологічних форм та рівнів складності з курсу «Загальна географія» 6 клас – <https://numl.org/.329471>;

- практичні завдання за топографічною картою – <https://numl.org/.529471>;

- географічні олімпіадні завдання з відповідями та розв'язками. I-II етапи (фрагмент) – <https://numl.org/.629471>;

- географічні олімпіадні завдання з відповідями та розв'язками. III етап (фрагмент) – <https://numl.org/.729471>;

- навчання географії в умовах воєнного стану: простір можливостей – <http://surl.li/cpreq>;

- сучасні вимоги щодо організації освітнього процесу з географії в старших класах закладів загальної середньої освіти – <http://surl.li/cppfc>;

- компетентнісний підхід у навчанні учнів географії та економіки (засобами сучасного уроку) – <http://surl.li/cppfc>.

Зосереджуємо увагу, що в період воєнного стану, карантинних обмежень учителям географії для організації освітнього процесу слід використовувати ті технології дистанційного та змішаного навчання, що дозволяють висвітлити учням основний обсяг навчального матеріалу; забезпечити інтерактивну взаємодію учасників освітнього процесу, запропонувати учням завдання для самостійної роботи.

Використані та основоположні джерела

1. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: (<https://numl.org/.896961>) (дата звернення: 01.07.2022).

2. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 200 с. URL: <https://numl.org/.218961> (дата звернення: 01.07.2022).

3. Електронні версії підручників. URL: <https://numl.org/.868471> (дата звернення: 02.07.2022).

4. Навчальні програми для 10-11 класів. Географія. URL: <https://numl.org/.107961> (дата звернення: 02.07.2022).

5. Нова українська школа. URL: <https://numl.org/.307961> (дата звернення: 03.07.2022).

6. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. URL: <https://numl.org/.908961> (дата звернення: 03.07.2022).

7. Постанова Міністерства охорони здоров'я від 06.09.2021 № 10 «Про затвердження протиепідемологічних заходів у закладах освіти на період карантину у зв'язку поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19). URL: <https://numl.org/.532881> (дата звернення: 04.07.2022).

8. Указ Президента України № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://numl.org/.032881> (дата звернення: 05.07.2022).

Методист з географії та економіки
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
Сумського ОІППО

В.Д. Попов

(Підпис наявний в оригіналі)